

Februari 2023 № 68

INFO
LGOG
KRING TER HORST

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap kring Ter Horst
Opgericht 1 januari 1974



K O N I N K L I J K
LGOG

1989 no 0; 1990 no 1 en 2; 1991 no 3 en 4; 1992 no 5 en 6; 1993 no 7 en 8; 1994 no 9 en 10; 1995 no 11, 12 en 13; 1996 no 14 en 15; 1997 no 16 en 17; 1998 no 18 en 19; 1999 no 20 en 21; 2000 no 22 en 23; 2001 no 24 en 25; 2002 no 26 en 27; 2003 no 28 en 29; 2004 no 30 en 31; 2005 no 32 en 33; 2006 no 34 en 35; 2007 no 36 en 37; 2008 no 38 en 39; 2009 40 en 41; 2010 no 42 en 43; 2011 no 44 en 45; 2012 no 46 en 47; 2013 48 en 49; 2014 no 50 en 51; 2015 no 52 en no 53; 2016 no 54 en 55; 2017 no 56 en 57; 2018 no 58 en 59;
2019 no 60 en no 61; 2020 no 62 en no 63; 2021 no 64 en no 65; 2022 no 66 en no 67; 2023 no 68

34 jaar Info LGOG kring Ter Horst

INFO LGOG KRING TER HORST

Vierendertigste jaargang, nummer 68, februari 2023

Een uitgave van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig
Genootschap kring Ter Horst.

INFO LGOG verschijnt tweemaal per jaar. De oplage is 175 exemplaren.

REDACTIE INFO LGOG

Bert Clevis LGOG kring Ter Horst.

Redactieadres: bert.clevis@kpnmail.nl

INHOUDSOPGAVE

Woord van de voorzitter	4
Van de redactie	6
Samenstelling Bestuur LGOG kring Ter Horst	7
Programma 2023	7
Vliegtuig crashes in Horst en omgeving tijdens WO II	8
Zelfbediening in zes stappen	20
Brandstichting arbeidsbureau Horst (1943)	28
Voor vrouwen door het vuur	37
Archeologie uit 1979	43
'Bezielende smart', kruisweg van Charles Eyck in Tienray	49

WOORD VAN DE VOORZITTER

Voor u ligt de eerste editie van ons periodiek in 2023. Het bestuur heeft er het volste vertrouwen in dat we opnieuw een vruchtbaar verenigingsjaar voor de boeg hebben.

Ook een jaar waarin we kunnen bijdragen aan het behoud en de versterking van ons cultureel erfgoed. Eind vorig jaar werd er een bijeenkomst gehouden van alle organisaties, die zich bezighouden met ons cultureel erfgoed. Heemkundeverenigingen, musea, eigenaren en beheerders van molens, kruisen en kapellen. En uiteraard ook onze LGOG Kring Ter Horst.

Er kwamen veel ideeën op tafel, die - als het goed is – dit jaar verdere uitwerking krijgen.

Als LGOG hebben we aangegeven dat we het belangrijk vinden dat de belangen van ons cultureel erfgoed goed behartigd worden richting gemeente. We hebben daarom voorgesteld daar concreet vorm en inhoud aan te geven.

We hebben daarbij het volgende voor ogen:

- een bundeling van de erfgoedorganisaties om samen op te trekken;
- het vormen van een “bestuur”, dat optreedt namens de aangesloten erfgoedorganisaties.
- afspraken maken met de gemeente over:
 - een regelmatig overleg over erfgoed;
 - het adviseren over erfgoedbeleid;
 - het om advies gevraagd worden over projecten/ontwikkelingen, die het erfgoed raken;
 - het behartigen van de belangen van de erfgoedorganisaties zelf, zodat zij in staat zijn hun werk goed te doen.

Inmiddels hebben 16 organisaties aangegeven mee te willen doen. Anderen hebben het in overweging genomen en bespreken het nog in hun bestuur. Als LGOG hebben wij aangegeven een vervolgbijeenkomst te willen organiseren met de organisaties, die belangstelling hebben. Op die bijeenkomst moeten spijkers met koppen worden geslagen!

2023 is ook het jaar van 500 jaar Wittenhorst in Horst. In 1523 werd Johan van Wittenhorst (Johan de oude) aangesteld als ambtman van het Land van

Kessel. Vanuit Horst, waar hij resideerde op Huys ter Horst, was hij een invloedrijk bestuurder. In september geven we daar gepaste aandacht aan.

Tot ziens bij onze verenigingsactiviteiten!

Namens het bestuur,
Arie Stas, voorzitter

Ineke Eickmans, secretaris

VAN DE REDACTIE

Beste lezers,

In deze editie van het INFO Bulletin gaat een aantal artikelen over personen die in mijn ogen 'helden' genoemd mogen worden.

Er is de laatste tijd veel discussie over het gebruik van de term 'held'.

Niet iedereen heeft hetzelfde idee over wat een held een held maakt. Musea willen de term 'held' zelfs helemaal uitbannen. Zij vinden het belangrijk om de heldhaftige daden van deze mensen te laten zien, maar ze vooral als mensen te portretteren.

Ikzelf heb moeite met deze zienswijze. Voor mij mag een persoon die, wanneer geconfronteerd met gevaar en rampspoed, of vanuit een zwakke positie moed en de bereidheid tot zelfopoffering betoont voor een grotere zaak, best 'held' genoemd worden.

Lees in dit bulletin over dapper verzet in Horst tijdens WOII, over dappere piloten die ons kwamen bevrijden tijdens diezelfde oorlog en het dappere verzet van een inwoner uit onze gemeente die in China zijn leven liet op de brandstapel.

Bepaal na lezing zelf, of de betreffende personen in jouw ogen helden genoemd mogen worden.

Daarnaast in dit bulletin artikelen van onze vaste auteurs, over archeologisch onderzoek op het Meterikse Veld, kerkelijke kunst uit Tienray en zelfhulpstappen bij onderzoek naar het verleden van uw huidige adres.

Nummer 68, 34^e jaargang van het informatieblad is door de inbreng van deze auteurs weer rijkelijk gevuld met informatie. Veel dank hiervoor en voor de lezer een aangenaam leesplezier!

Bert Clevis
Hoofdredacteur

SAMENSTELLING BESTUUR LGOG KRING TER HORST

Vanaf 15 september 2021

Arie Stas	voorzitter
Ineke Eickmans	secretaris en vicevoorzitter (Secretaris@lgogterhorst.nl)
Peter Jakobs	penningmeester
Jan Heslen	lid
Pieter Jakobs	lid
Sjef Keijsers	lid
Arie Snellen	lid

PROGRAMMA 2023

Januari

25 januari Lezing Mgr. Schraven “voor vrouwen door het vuur” door Harry Schraven.

10 januari Wintercursus maatschappelijke veranderingen in Noord Limburg na WO II; (vervolg 24 januari en 7 februari).

Maart

1 maart Lezing Horster Bossen door Piet Hoebers

April

19 april Jaarvergadering en na de pauze film Thuur vd Heuvel “Zijn leven, onze vrijheid”.

Mei

10 mei Wandeling Gortmeule en de Pès (Castenrayse Vennen).

17 mei Lezing over landgoed de Gortmeule door Ton Hoeijmakers.

Juni

10 juni Dagexcursie naar kamp Lintfort en Burg Linn in Krefeld.

September

3 september Dagprogramma Johan van Wittenhorst.

6 september Lezing opgraving graf van Wittenhorst door Xavier van Dijk.

VLIEGTUIG CRASHES IN HORST EN OMGEVING TIJDENS WO II

Joop Hendrix

Voormalig straaljagerpiloot van de Koninklijke Luchtmacht Joop Hendrix (1956) speurt als lid van 'Plane Hunters Recovery Team' naar vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog zijn neergestort. Zo verschaft de oud Tegelenaar nabestaanden van omgekomen bemanningen vaak waardevolle informatie. Werk genoeg, want van het merendeel van de zesduizend gecrashte toestellen in Nederland moeten nog resten in de grond liggen. Ook in Horst en omgeving zijn de crashes door Joop in kaart gebracht.

Planehunter Recovery Team Holland

Planehunter leden zoeken naar restanten van vliegtuigwrakken, proberen de herkomst van voorwerpen te achterhalen en zoeken vervolgens contact met mogelijke nabestaanden.



Familieleden willen alles van hun dierbaren weten, is hun ervaring. Vooral kinderen van omgekomen bemanningsleden willen zien waar de crash heeft plaatsgevonden. Een stukje metaal dat onderdeel is van een vliegtuig waarin een familielid zat, is een relikwie voor verwanten uit Engeland, Amerika, Canada, Australië of waar dan ook. Er is altijd wel iemand in een familie die zich bijzonder interesseert voor de gebeurtenissen in de oorlog, ook al is die al zolang voorbij. Planehunters gaan op zoek voor die mensen.

Het is voor nabestaanden een emotioneel moment als de locatie van een vliegtuigwrak wordt bekend gemaakt. Als er eenmaal een monument staat op de plaats waar het vliegtuig is neergekomen, is de cirkel rond.



Afb. 1 Monument opgericht door Edie Pouwels. Lancaster W4998, gecrashed op 25/26 mei 1943 in Melderslo.

Bronnen onderzoek

Het is belangrijk zoveel mogelijk informatie te verzamelen over een neergestort vliegtuig. Logboeken kunnen hierbij veel informatie opleveren. Dergelijke 'operational record books' zijn in Engeland bewaard gebleven.

Als een vliegtuig in de oorlog vertrok, werd alles genoteerd: de datum, het type vliegtuig, de bemanning, de bestemming, hoeveel bommen er aan boord waren, en of ze terug kwamen, wie er gewond was, enzovoort.

Processen-verbaal zijn eveneens belangrijk. Als er in de oorlog in de omgeving iets had plaatsgevonden maakte de politie hiervan een proces-verbaal op. In een proces-verbaal werd vastgelegd waar een vliegtuig was neergestort en wat er werd waargenomen.

Naast de logboeken en de processenverbaal zijn vooral de oude foto's en de verhalen van nog levende ooggetuigen het allerbelangrijkste bronmateriaal.

Onderzoek crashlocatie

“Planehunters” kunnen door hun ervaring in het landschap snel aanwijzingen vinden voor een vliegtuigcrash. Als boeren vertellen dat het gewas op sommige plekken minder groeit, kan worden nagegaan of dat komt door vervuiling van de grond met olie en kerosine. Ook een krater of weggevaagde bomen kunnen aanwijzingen zijn.

In Nederland wordt de plek waar een vliegtuig in de oorlog is neergestort aangewezen als een oorlogsgraf. Er zijn beperkingen aan het onderzoek dat mag worden verricht. Zo mag er tot dertig centimeter onder het maaiveld worden gezocht naar overblijfselen van gecrashte toestellen om in kaart brengen welk toestel het betreft en wie er destijds in gevlogen heeft.

Planehunters zijn hobbyisten en vrijwilligers, ze worden gedoogd. Als het om een vliegtuig gaat waarvan bekend is dat er nog menselijke resten in aanwezig zijn, is het de luchtmacht die de opgraving regelt in het kader van het “Nationaal Bergingsprogramma”. In België mogen Planehunters in tegenstelling tot Nederland in dit geval wel zelfstandig grote bergingen verrichten.

Geallieerd of Duitser?

Planehunters maken overigens geen onderscheid tussen Duitse en geallieerde toestellen. Er is nog weleens weerstand om ook Duitse neergestorte toestellen in kaart te brengen en te gedenken. Het was toch ‘de andere partij’. Maar nu de oorlog ver achter ons ligt, beschouwt men Duitse toestellen niet als van een vijand, maar als onderdeel van de oorlog.

Ook familieleden van omgekomen vliegers van de Luftwaffe willen graag weten hoe en waar precies hun dierbaren zijn omgekomen. De manschappen, vaak niet ouder dan 19, 20, 21 jaar hebben niet meer dan hun plicht gedaan. Ze wisten niet wat hen te wachten stond en als dienstplichtige militairen hadden zij geen keuze. Na zeventig jaar behoren we vergevingsgezind te zijn.

Onderzoek in Horst en omgeving

Na een grondig onderzoek van alle documentatie in de archieven van Venlo, archieven van het National Archive in Londen, Internet bronnen en gesprekken met getuigen werden er 17 crashes van vliegtuigen gevonden in Horst, Hegelsom, Melderslo en America.

Aantal crashes of noodlandingen per type vliegtuig	
Geallieerde vliegtuigen	5 bommenwerpers 4 jachtvliegtuigen
Duitse vliegtuigen	2 transport toestellen 1 nachtjager 4 jachtvliegtuigen

Afb. 2 Overzicht gecrashte of genoodlande vliegtuigen omgeving Horst

Een aantal crashes wordt verder in het INFO Bulletin besproken (*niet in chronologische volgorde*).

Crash: 1 Melderslo

Een grote 4 motorige bommenwerper, de Lancaster W4998 van de Royal Air Force (RAF) verongelukt in Melderslo nadat hij werd geraakt door het Duitse afweergeschut boven het doelgebied Düsseldorf.

Van de 7 bemanningsleden vonden 5 de dood, 2 werden krijgsgevangen gemaakt.



Afb. 3 Lancaster bommenwerper



Afb. 4 Nel van Rens-Verlinden (Melderslo 1926) en Antoon Spreuwenberg (Melderslo 1918) in 2010.

Nel van Rens:

Wij zaten in de schuilkelder en hoorden een ontzettend kabaal buiten. Het was alsof de wereld verging. Daarna een ontzettende knal. We waren zo geschrokken dat we "allemaal op ennen hoêp loche".

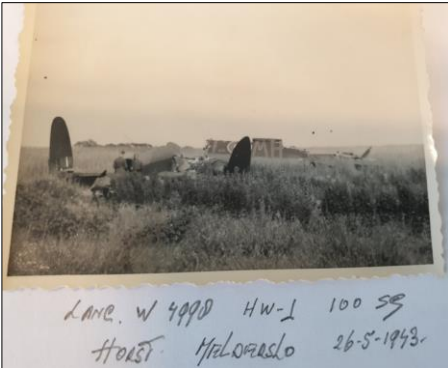
We moesten de schuilkelder verlaten nadat het vliegtuig in brand stond. Toen ik buiten kwam hoorde ik de munitie die nog in het vliegtuig lag afgaan.

Mijn vader Sjeng Verlinden ging same met Kuebke Alards, Sef en Jan van Rens en Sef Wijnen naar het vliegtuig.

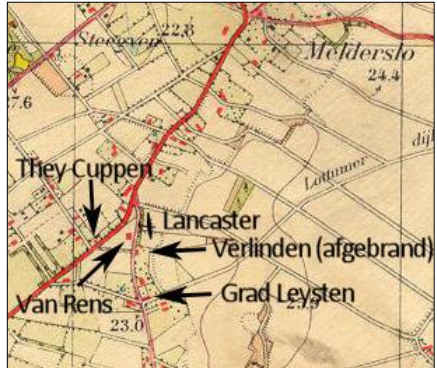
Aan de achterzijde van het vliegtuig sloegen zij de micra ramen van de schutterskoepel kapot om twee nog in leven zijnde bemanningsleden te bevrijden.

Van de overige drie waren er twee verbrand, de derde lag dood op de weg. Waarschijnlijk is hij door de crash uit het vliegtuig geslingerd.

Bron: geschiedenis melderslo.nl



Afb. 5 Foto van de wrakstukken van het neergestorte vliegtuig.
(archief J. in 't Zandt gemeente Venlo)



Afb. 6 Positie crash.
Bron geschiedenis Molderslo.nl

	training was done by Wireless Operators on the
	from operations.
25.5.43.	Many Air tests were carried out and one aircraft was fitted, tested and levelled with Mk. XIV Bombsight. C/Capt. Constantine, the S.A.S.O No. 1 Group, visited the Station and watched the take off operations. The squadron operated against a target at Düsseldorf and the aircraft, the largest number so far, took off. S/L. Turgel / "Q" Flight Commander Sgt. Moore and their crews failed to return from this operation, no news being received after take off. The remaining 24 aircraft successfully attacked the primary target.
26.5.43.	With the loss of S/L. Turgel on the previous night's operation, W/O. Ansett took over as Acting Flight Commander of the newly formed "Q" Flight, P/L. Howgill being on leave. Another aircraft was fitted with the Mk. XIV Bomb Sight and was, Flynn, tested and levelled during the afternoon. Some Morse and Gee Training was completed. Operations were ordered but were

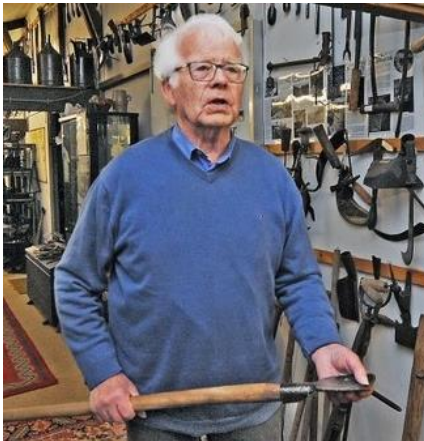
Afb. 7 Origineel document uit Engeland waarin gewag wordt gemaakt van de vermissing van Lancaster W4998. (bron: ORB National Archives London)

Crash: 2 Tienrayseweg Horst

Een Typhoon (Brits jachttoestel) maakte op 21 nov. 1944 een noodlanding aan de Tienrayseweg.



Afb. 8 Typhoon



Afb. 9 Getuige Wiel Nabben

Getuige Wiel Nabben:

Het was 3 dagen voor de bevrijding van Horst. Mijn broer Jan en ik waren buiten aan het spelen toen er opeens een Britsche jager naar beneden kwam zweven.

Hij crashlandde ongeveer 75 meter verderop dan waar de jongens speelden in een weiland. Twee Duitse soldaten verderop hadden het ook gezien en waren al onderweg richting het vliegtuig.

Toen wij gingen kijken kwam de piloot uit het vliegtuig met een mooie wollen jas en leren vliegeniershoed. De eerste bevrijder die ik gezien heb eigenlijk.

De Brit ging bij de nagelegen boerderij van de familie Marcellis naar binnen.

Zij wilden hem wegstoppen, maar hij had al gezien dat de Duitsers eraan kwamen en gaf zich over.



Afb. 10 Typhoon PD523

Crash 3: Hegelsom

De crash van een Duitse Messersmitt-110 nachtjager met aan boord 3 bemanningsleden.



Afb. 11 Duitse Messersmitt-110 G nachtjager



Afb. 12 Werner Streib

De piloot Werner Streib was een van de meest succesvolle “Nachtjagd piloten” van Duitsland hij behaalde 66 overwinningen gedurende de oorlog. Hij overleefde deze crash door er met de parachute uit te springen nadat het vliegtuig motorproblemen had.



Studiegroep Lucht oorlog 1939-1945

Loss Register

convert to PDF

Loss chart: T2278A

Day or Night of operation	Operation	Target	Nickname Aircraft	Air Force	TO/t	Airfield
4/5 May 43	Nachtjagd	-				
Factory	Aircraft	Mk	Serial/Wnr.	Unit		
Messerschmitt	Bf 110	G-4	5317	I/NUG 1	Luftwaffe	-

Time	Cause of the Crash	Crash Location	Damage	Province
0100	Absturz infolge Motorbrand	Crashed at Hegelsom Municipality Horst	100%	Limburg

Function	Mil Rank	Ini	Name	Age	Mil reg	Air Force	Fate	Cemetery	Grave	Remarks
Flugzeugführer	Maj.	W.	Streib			Luftwaffe	SAFE	-		
Bordfunker	Uffz.	H.	Fischer			Luftwaffe	W/A	-		
-	-	J.	Schauster			Luftwaffe	SAFE	-		

Afb. 13 SGLO (Studie Groep LuchtOorlog) registratie van de crash



Afb. 14 Gevonden restanten van het vliegtuig op de crashplek in Hegelsom



Afb. 15 Luchtfoto 15 Okt 1944 van de crashplek (archief Venlo Jan in 't Zandt)

Marechausseegewest 's-Hertogenbosch

Afdeeling Venraij

Groep Horst

No. 446

Onderwerp:

Neerstorten Duitsch vliegtuig onder
de gemeente HORST.

PROCES - VERBAAL

In den nacht van 4 op 5 Mei 1943, omstreeks 1 uur, werd mij: FRANCISCUS WILHELMUS GERARDUS GOOSSENS, voorheen gemeente- tevens onbezoldigd-rijksveldwachter te HORST, thans ingedeeld bij de Marechaussee en behorende tot opgemelde Groep, telefonisch medegedeeld, dat er even tevoren in de richting van het Station HORST - ST VENNUM en vermoedelijk onder de gemeente HORST een vliegtuig was nee gestort.

In opdracht van mijn Groepscommandant te HORST heb ik mij onmiddellijk in die richting begeven en bleek mij, dat er ongeveer 250 Meter ten Zuiden van de R.K.Kerk te HEGELSOM onder de gemeente HORST een vliegtuig was neergestort en was terecht gekomen op een kippenhok, staande vlak bij de woning van een zekeren J.J. JANSSEN.

Toen ik terplaatse kwam stonde de woning van JANSSEN, een zoogenoemde karschop en het kippenhok reeds geheel in brand.

Direct hierna verschenen mijn Groepscommandant voornoemd met den Wachtmeester JONGEN, den ex-gemeenteveldwachter STARREN en den Marechaussee BEURSKENS, allen behorende tot opgemelde Groep terplaatse. In opdracht van den Opperwachtmeester Groepscommandant is de omgeving afgezet.

Uit een ingesteld onderzoek bleek, dat de bewoners van het brandende huis allen gered waren en dat niemand eenig letsel had bekommen. Enkele oogenblikken na mijn aankomst terplaatse verscheen de Heer Burgemeester van HORST en de brandweer van HORST met een motorbrandspuit bij den brand, terwijl tevens enkele Duitsche militairen arriveerden.

In verband met het feit, dat er aanhoudend ontploffingen voerden en het huis, zijnde een zeer oud huis met stroodak, reeds bijna geheel was uitgebrand is de brandweer niet ingezet.

Door een zevental leden van den Luchtbeschermingsdienst, blokploeg HEGELSOM, gemeente HORST, was een gedeelte van den inboedel gered kunnen worden.

De bewoners van het pand zijn bij menschen in de omgeving ondergebracht.

De Feldgendarmerie der Duitsche Weermacht uit VENLO zijn eveneens terplaatse geweest. Door dezen werd medegedeeld, dat dit een Duitsch vliegtuig was en dat de bemanning zich doormiddel van een rachte in veiligheid had kunnen brengen.

Op 5 Mei 1943, omstreeks 6 uur, is de bewaking overgenomen door de Duitsche Weermacht.

Politie-assistentie van de Rijkspolitie is niet nodig geweest. Luchtalarm is er niet gemaakt.

Dooden- zwaar- of lichtgewonden onder het personeel der Duitsche Weermacht, der Nederlandsche politie, van den Luchtbeschermingsdienst, de brandweer of de bevolking zijn niet veroorzaakt.

Afb. 16 Opgemaakt proces-verbaal van de crash.

Meer informatie over de andere crashes in het volgende nummer.

Voortdurend op zoek naar het beste voor onze klanten!

Wij zijn...



Harrie van Vugt



Arno van de Griend



Marco Hesen



Jan van de Venn



Daniel van Soest



Anneke Loonen

Maashuys
Makelaardij



0485 336549

info@maashuysbv.nl

www.maashuysbv.nl



TAXATIES - AAN EN VERKOOP - AGRO HERBESTEMMING

ZELFBEDIENING IN ZES STAPPEN

Jörgen Dinnissen

Op het internet kunt u zelf informatie vinden over huizen die “vroeger” stonden in Melderslo of een van de andere dorpen in de gemeente Horst (aan de Maas). In deze bijdrage leggen wij u uit waar u precies oude landkaarten, kadasterkaarten en bevolkingsgegevens kunt vinden. Deze informatie staat namelijk nergens, bijtgaar, voor u klaar.

De zoektocht gaat vanaf het heden, vanaf het huidige adres, naar het verleden. Zelfbediening in zes stappen. Voordat we de stappen met u doornemen laten wij u eerst zien wat u precies kunt vinden bij de landkaarten 1815-2021, Tranchotkaarten 1803-1820 en kadastrale kaarten 1811-1832. Voor de oplettende lezer, dit artikel lijkt deels op het artikel 'Aezel-Project' van Bert Clevis in het vorige nummer. Hij laat daarin zien wat u als onderzoeker bij Aezel kunt vinden. De invalshoek van dit artikel is anders. Ik laat u zien wat u waar kunt vinden over uw huidige adres. Aezel is daarbij een van de vele bronnen.



Afb. 1 Topotijdreis 1815-2021. Ingezoomd op Locht, in Melderslo, op de kaart van 1925.

Landkaarten 1815-2021 op topotijdreis

Bij topotijdreis.nl kunt u 200 jaar kaarten van Nederland vinden. Vul bij zoeken in 'Melderslo'. Met de 'balk met een jaartal erin' links kunt u bladeren door de kaarten. Met '+' kunt u inzoomen en met de '-' uitzoomen. Hiermee kunt u de geschiedenis van één plaats door de tijd heen bekijken.

Tranchotkaart 1803-1820 op Limburg 1804-2018

Wat u op topotijdreis niet kunt vinden zijn de Tranchotkaarten. Op deze kaarten is het gebied tussen Maas en Rijn vastgelegd. Dit is alleen maar een deel van Nederland en Duitsland. De Tranchotkaart is de oudst bekende gedetailleerde topografische kaart waarop Melderslo staat. Deze kunt u wel vinden op maps.hisgis.nl/zt/ van het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG). Zoom in op Melderslo met de '+'. U kunt één kaart links kiezen. U kunt één kaart rechts kiezen. Met de schuifbalk boven in het midden kunt u de transparantie van de twee gekozen kaarten regelen. Hiermee legt u als het ware twee kaarten over elkaar heen waarbij u zelf bepaalt welke kaart meer of minder zichtbaar moet zijn.

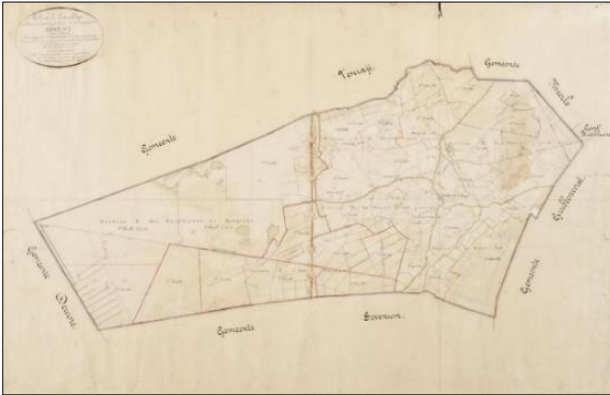


Afb. 2 Limburg 1804-2018. Ingezoomd op 'Lochts Hoff'. Links is gekozen voor Tranchot en rechts voor OpenstreetMap. Transparantie is 50%.

Kadastrale kaarten 1811-1832

Bij beeldbank.cultureelerfgoed.nl kunt u de oudst bekende kadastrale kaarten vinden over Melderslo.

Het 'Verzamelplan' van Horst is te vinden onder [MIN11043VK1](#). Merk op, hier is de gemeentenaam Horst en niet Horst aan de Maas (2001).



Afb. 3 Kadastrale kaart 1811-1832. Verzamelplan Horst.



Afb. 4 Kadastrale kaart 1811-1832. Verzamelplan Horst, ingezoomd op Melderslo.

Als wij inzoomen op dit Verzamelplan vindt u Melderslo onder 'Section B. de Horst nord-est'. Deze sectie bestaat uit vijf 'Minuutplannen'(Frans: feuille): 1, 2, 3, 4 en 5.



Afb. 5 Minuutplan 1811-1832. Minuutplan B3 ingezoomd op Locht.

In Minuutplan 3 (MIN11043B03) vindt u bijvoorbeeld 'Locht' terug. (Merk op, er staat 'Locht' en niet 'De Locht'.)

Het rode gekleurde vlak met nummer 177 is het "huis" van Locht op de plaats waar nu Camping Leef!, Broekhuizedijk 27, in Melderslo gevestigd is. De nummers uit het Minuutplan kunt u weer terugvinden op de 'Oorspronkelijke aanwijzende tafels' (OAT).

Uit tafel OAT11043B005, OAT11043B006 en OAT11043B007 blijkt dat landbouwer Jacobus Bussemackers de eigenaar is van de percelen 162 tot en met 180 en 218 tot en met 228. Van ieder eigendom wordt het 'soort eigendom' aangegeven. Bijvoorbeeld: 177 is huis, 174 gebouw, 173 hakhout, 178 boomgaard, 180 struwelen en 162 schaapsw[e]i.

Folde, gebucht of plaatselijke benaming.	N ^o der percelen op of onder kadastrale plan.	Verwijzing naar het algemeen register der hypothecken.		EIGENAREN EN VRUCHTGEBRUIKERS.				Archeol. der afdelingsche ligg. (v. postste en den ind. ind. Reg. v. d. ligg.)	SOORT der EIGENDOMMEN.
		Doel.	Nummer.	NAMEN.	VOORNAMEN.	BEROEPEN.	WOONPLAATSEN.		
		1.	2.	3.	4.	5.	6.		
	181			Bussemackers	Jacobus	Landbouwer	met huize	15	Bouwtand
	182			id	id	id	id	id	id
	183								Hakhout
	184								Geboew
	185			id					
	186			Bussemackers	Jacobus	Landbouwer	met huize	15	Witland
	187			id	id	id	id	id	Huis
	188								Boomgaard
	189								Bouwtand
	180								Bouwtand
	162			Bussemackers	Jacobus	Landbouwer	met huize	15	Schaapsw.
	163			id	id	id	id	id	Bouwtand
	164								Dennbos
	165								Schaapsw.
	166								Bouwtand
	167								id
	168								Witland
	169								Hakhout
	170								id

Afb. 6 Oorspronkelijke aanwijzende tafels 1811-1832. Tafel B5 en B6 ingezoomd op nummers 162 tot en met 180 van Bussemackers.

Zelfbediening in zes stappen

Boven heeft u gezien wat u waar kunt vinden. Hoe kunt u dan bij het huis komen waarnaar uw belangstelling uitgaat, bijvoorbeeld op de oudste landkaart? Het is een puzzel! Het antwoord ligt nergens kant en klaar of bijtgaar voor u te wachten. Wat wij u wel kunnen geven zijn onderstaande zes handvatten om u te helpen met uw puzzel.

Stap 1.

Ga op topotijdreis.nl naar de plaats, op de meest recente kaart, dit is het jaar 2021, waar volgens u het huidige huis staat. Zet het huis in het midden van het scherm. Blader door de landkaarten van jong (2021) naar oud (1815). Merk op, dat u niet ieder jaar een andere kaart heeft en dat de meeste huizen pas na 1900 op de kaart verschijnen.

Stap 2.

Met de informatie die u gevonden heeft, bij stap 1, kunt u gericht zoeken op de [Tranchotkaart](#). Merk op, dat in 1803-1820 Melderslo maar bestond uit enige tientallen huizen rond een paar ontginningsvelden.

Stap 3.

Met de informatie die u gevonden heeft bij stap 1 en 2 kunt u gericht zoeken op beeldbank.cultureelerfgoed.nl naar het Minuutplan van het huis. Met het Minuutplan (kadasterkaarten met eigendomnummers) in de hand kunt u de bijbehorende Aanwijzende tafels (eigendomnummers met detailinformatie) vinden.

Stap 4.

Bij stap 3 heeft u de eigenaar met het adres gevonden. Maar weet u dan ook zeker of u het goede huis te pakken heeft en bijvoorbeeld niet het huis van de buren of een huis dat er niet meer is? Dit kunt u alleen maar zeker weten door ook de puzzel terug te maken. Dit is de geschiedenis van het huisadres en wie daar woont te volgen door de tijd. Welk adres heeft het huis bijvoorbeeld op de gemeente Horst [omzettingslijst adressen](#) van 1948, 1961 en 1968? Weet u zeker dat uw huidige straatnaam en huisnummer nooit gewijzigd zijn?

Stap 5.

Volg de geschiedenis van het adres en zijn bewoners door de tijd in de bevolkingsboeken. Bij aezel.eu kunt u digitaal de bevolkingsboeken van 1840, 1850, 1860 en 1870 raadplegen. De andere boeken komen later.

U kunt ook terecht bij Museum de Kantfabriek in Horst. Jan van de Meerendonk heeft alle informatie van de bevolkingsboeken vanaf 1799 en kadastrergegevens vanaf 1825 digitaal in een MS-Excel bestand gezet. Hierin kan hij zoeken. Ook kan hij een digitale scan aanleveren van het originele document.

register der ingezetenen in de gemeente Horst 1 januari 1840									
Fototr.	straat, steeg	nummers der huizen	hulsgesinnen per huus	inwoners per huus	naam	voornamen	Ouderdom 1-1-1840	gegevens uit kadaster 1843	geboorte-plaats
005	Eikelenbosch	9		10	Bussemakers	Jakob	62	B222, landbouwer, L45	Grubbenvorst
	Eikelenbosch				van den Berg	Johanna	50		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Pieter	27		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Matthijs	22		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Gerard	16		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Pieter Jan	10		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Hendrika	25		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Algonda	19		Horst
	Eikelenbosch				Bussemakers	Theodora	13		Horst
006	Eikelenbosch				Bussemakers	Marie	6		Horst

Afb. 7 Bevolkingsboek 1840 gemeente Horst, digitaal in bestand van Jan van de Meerendonk.

9	Bussemakers Jakob 62	Grubbenvorst 1							
	van den Berg Johanna 50	Horst							
	Bussemakers Pieter 27	af							
	Matthijs 22	af							
	Gerard 16	af							
	Pieter Jan 10	af							
	Hendrika 25	af							
	Algonda 19	af							
	Theodora 13	af							

Afb. 8 Bevolkingsboek 1840 gemeente Horst, originele document. Gegevens van Bussemakers.

Stap 6.

Dit is geen echte stap maar bovenal een houding. Kijk met gezond verstand naar de gegevens die u vindt. Merk op, dat de databronnen nooit opgebouwd zijn met het oog op uw huidige behoefte. Zij zijn in het verleden gemaakt met een bepaald doel voor ogen, bijvoorbeeld volkstellingen en belastingheffing. Ben er bedacht op, dat gegevens kunnen ontbreken, namen gewijzigd zijn en dat er verschrijvingen of vouten gemaakt zijn.

Meer informatie

Gemeente Horst omzettingslijst adressen van 1948. Deze lijst bestaat uit twee lijsten. De eerste lijst is een conversielijst van oud huisnummer naar nieuw huisnummer. De tweede lijst is gesorteerd op het nieuwe adres. De complete lijst voor de hele gemeente Horst (niet Horst aan de Maas) kunt u vinden op limburgserfgoednet.nl door te zoeken op "huisnummering 1948".

In de volgende bijdrage zullen Jan van de Meerendonk en ik de hele puzzel leggen van huis Locht vanaf het bevolkingsboek uit 1799 en de kadastragegevens uit 1825. Vanaf 1842 is een huis door de tijd te volgen via 'leggers'. Dit is een lijst van bezittingen van een eigenaar. Elke verandering betreffende percelen wordt vastgelegd. Deze leggers zijn op het internet nergens digitaal te raadplegen. In de toekomst zal deze informatie raadpleegbaar zijn via aezel.eu.

BRANDSTICHTING ARBEIDSBUREAU HORST (1943)

Dagboek Ger Hermans

In "Oud Horst in het nieuws" is eerder een samenvattend artikel gepubliceerd van de aanslag op het beruchte arbeidsbureau van Horst in 1943, gebaseerd op het dagboek van Ger Hermans. In dit artikel de volledige en onbewerkte tekst uit dit dagboek.

Pag. 1

Het was in de maanden Mei en Juni van het jaar 1943, dat doorheen gans Nederland de slavenmarkten voor Duitsland werden geopend. Zo ook zag men in ons dorp velerlei gezichten van de arbeidsplichtige jongemannen, die, na een oproeping te hebben ontvangen om zich te melden, zich naar het vervloekte arbeidsbureau begaven, en daar hun verheid verkochten.

Zo zag men er lange bedrukte gezichten van jongens, die hun moeders hadden zien schreien om de donkere dagen die ze tegemoet gingen, anderen met snot en hoon overladen om de listige opzet van de vijand, waarmee hij de bloem van Nederland zou trachten te doen verwelken. Maar --- "ONDER-DUIKEN" dat was het parool van onze jongens, en gelukkig, ze hadden succes. Van alle kanten werd er geschreven en gewerkt om de jongens zoveel mogelijk hier te houden.

In weerwil van alle dreigementen, razzia's en represaillesmaatregelen van den vijand kwam de geheime organisatie in opkomst, die er, in samenwerking met vele distributie- en arbeidsbureaus maar vooral door onderlinge saamhorigheid in slaagde het grootste deel der arbeidsplichtige jongens ofwel vrij te krijgen, of hun steun te verlenen bij het onderduiken.

Pag. 2

Zo kreeg ook ik mijn beurt, als 19-jarige Nederlander en van beroep student, was ik voorbestemd om mee te gaan werken aan de Duitse oorlogsmachine. De laatste van de schone lentemaand zou ik het moeten wagen. 's Morgens om ongeveer tien uur ging ik eens kijken. Het was er een hele drukte, door het openstaande raam hoorde je de jongens druk praten, en het was opvallend, dat er niet weinig zinnen werden gezegd waarin woorden of verbogen vormen daarvan, zoals verrekken en kapotvallen, barsten en in de lucht vliegen niet voorkwamen. Enfin, eindelijk was ik aan de beurt en met een ietwat

sneller kloppend hart stond ik voor Keijzers, die me vertelde waar het op stond. Een week uitstel voor mijn H.B.S.-examen te maken, dat was de enige troost die hij me geven kon. Ik nam een blanco meldingsformulier in ontvangst en wist dat ik daar nooit weer zou komen.

Mijn besluit was dus genomen, liever onderduiken, dan naar Duitsland te gaan.

In deze toestand ging het de zomer in. Velen meldden zich, de meesten omdat ze voorop wisten, dat ze op grond van hun beroep een Ausweis [een identiteitsbewijs dat door de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog werd ingevoerd] kregen waarmee ze dachten vrij te zijn.

Pag. 3

In de maand Juli was onze vriend Harrie aan de beurt om zich te melden. In April van hetzelfde jaar had hij tegen zijn zin, doch op aandringen van zijn werkbaas een Ausweis gekregen van het voedselbureau alhier. Onmiddellijk na de ontvangst van de oproeping staakte hij het werk, en piekerde over hetgeen hem nu te doen stond. Naar Duitsland ging hij in geen geval. Kreeg hij geen geldige Ausweis dan was melden overbodig. Intussen deed zijn werkgever al het mogelijke om zijn beste werkkraft vrij te krijgen. Maar onderwijl zaten wij niet stil en maakten onze plannen om onder te duiken. In de Peel hadden we daarvoor een paar lege kippenhokken gevonden, welke het eigendom waren van een boer uit Sevenum. Daar zouden we het die zomer wel vast uithouden. Nadat we kennis hadden gemaakt met de in de buurt wonende boer, die ons de nodige levensmiddelen zou verstrekken was de zaak safe. Verder werd ook de opzichter Lip van de peelwerken, die een goede bekende was van Harrie van onze plannen op de hoogte gebracht. Deze keurde ze echter helemaal af en beloofde ons voor een paar plaatsen te zorgen ergens in Overijssel wat wij naderhand weer afkeurden daar het te ver van huis was.

Intussen was het de baas van Harrie gelukt hem vrij ...

Pag. 4

... te krijgen, door een brief te schrijven naar 6 ¼ [zes-en-een-kwart) als symbool van klein verzet tegen Rijkscommissaris Seyss Inquart], zodat hij, hoewel met weinig werklust, het werk zou hervatten. Hij kreeg een Ausweis die tot 15 Augustus d.a.v. geldig was, en daarna misschien weer verlengd kon

worden. Aangezien ik geen zin had om alleen onder te duiken bleef ik wat ik was nl. vrije onderduiker.

Behalve de verplichte arbeidsinzet, die gold voor jongens van de lichterding 1924 en ouder, bestond er in ons land een arbeidsdienst voor jongens die de leeftijd van 18 jaar hadden bereikt. Het leek veel op een militaire opleiding zonder wapens, maar het was er de leiding blijkbaar om te doen de jongens de nationaal socialistische ideeën in te prenten en hun te winnen voor Duitsland en zijn aanhangers. Om deze en andere redenen weigerden de meesten die daarvoor in aanmerking kwamen de dienst en werden ook onderduikers. Onze vriend Piet die juist in 1943, 18 jaar werd zou dus ook deze hoge culturele opvoeding ten deel vallen als hij maar wilde en dat mankeerde er nog maar aan. In April kreeg hij bericht om zich de 19e der maand te laten keuren. Aan zijn goedkeuring had niemand getwijfeld en dus zou hij begin Juli de zes maandelijks- ...

Pag. 5

... se dienst mogen aanvangen. Naar zijn inzicht leek het dus maar het beste om ook maar onder te duiken en inmiddels had hij zich reeds bij ons aangesloten, zodat we alle drie binnen afzienbare tijd ons uit het openbare leven zouden terugtrekken om betere tijden af te wachten.

Bij de keuring had Piet, Tun van de Mulder (Antoon Janssen D15) beter leren kennen, maar hij had er allermint aan gedacht, dat hij binnen een half jaar in onverbrekelijke vriendschap aan hem verbonden zou worden. (Hoe en waardoor vindt U verder in ons dagboek vermeld).

Niet alleen bij de arbeidsinzet, maar ook bij de arbeidsdienst kregen velen vooral de landbouwers en tuinders een half jaar of nog langer uitstel. Zo kreeg Piet na veel moeite de laatste dag voor zijn vertrek een half jaar uitstel van dienst, zodat ook hij zijn normaal leven in vrijheid kon voortzetten. Nog konden wij dus geen antwoord geven op de vraag die wij al zo dikwijls onder elkaar gesteld hadden, nl. Wie van ons zou er het eerst weg moeten?

Pag. 6

In de maanden Juni en Juli van het jaar 1943 werden er verschillende lichtingen voor de arbeidsinzet opgeroepen en het was er die maanden op het bureau druk geworden, dat het onderhand op een massadeportatie ging lijken. Tenslotte werd het ons zo erg, dat we er sterk over dachten om daar op de een of andere manier een eind aan te maken.

De beste manier om de hele zaak door brand te vernietigen leek ons het meest geschikt. De uitbranding van het gebouw zelf was daardoor echter onvermijdelijk. Het hoofddoel was om het hele bureau met inboedel en al door brand te vernietigen.

De manier waarop dit het best tot uitvoering zou kunnen worden gelegd hebben Harrie en ik samen gevonden en tot uitvoering gebracht, ofschoon de oplossing beter geleek dan het resultaat dat er op volgde.

Ziehier dan een getuigenverslag van de aanslag op het beruchte arbeidsbureau van ons dorp, gevestigd in de oude burgemeesterswoning in de Hoofdstraat alhier welk gebouw in de nacht van [3?] juli 43 totaal uitbrandde.

Daar de Kamer waar de papieren zich bevonden buiten diensttijd, door de ambtenaar altijd zorgvuldig ...

Pag. 7

... gesloten werd, waren wij genoodzaakt een andere kwetsbare plek in het gebouw te zoeken, die zo dicht mogelijk het bureau naderde. Zo kwam G. terecht op de bovenste verdieping, de zolder van het gebouw. De toegang liep over een wenteltrap, welke op de helft toegang verschaftte tot de gang, die naar het bureau leidde. De hele zolder van het gebouw was van ruw eikenhout opgetrokken en was verder verdeeld in een grote zolderruimte, twee kamers en drie berghokken. In de hokken lagen duizenden formulieren, kennisgevingen, opgaven, aanvragen e.d. van geen waarde, die echter als losse brandstof zeer goed van pas konden komen. Deze papieren waren allemaal afkomstig van de distributie, die onder in het gebouw gevestigd was. De rechterhelft van het gebouw was bewoond door een gezin waarvan de vader pro-Duits en de moeder een Duitse was. De kamers op de eerste etage tegenover het bureau waren leeg en altijd afgesloten. Op de zolder bevond zich een katrol waarover een dik touw liep, waarmee zware meubels e.d. op de bovenste verdieping werden getrokken. Deze touwen kwamen goed van pas om als de nood aan de man was het gebouw door en of ander venster te verlaten. Naderhand bleek deze voorzorgsmaatregel echter ...

Pag. 8

... overbodig. In de onderste verdieping links was de distributie gevestigd. De kwetsbare plek was dus gevonden. Als de zolder van het gebouw boven het bureau het eerste door de vlammen zou worden aangetast zou deze ook

daar het eerste instorten en het gevolg zou zijn dat het lokaal zou uitbranden. (In deze berekening was rekening gehouden met eventuele sabotage die door de brandweer kon worden aan de dag gelegd, deze bleek naderhand te hoog aan te zijn geslagen.)

Nu de brandstof. Veel kon er niet worden meegenomen, dat was bezwaarlijk, maar er moest toch minstens zoveel aanwezig zijn om het hout vlam te doen vatten, en liefst op meer dan een plaats. Onze keuze viel op ruwe olie. Harrie haalde daarvoor een bus uit de kelder die Gir thuis met ongeveer 8 liter van dat tuig vulde. Dat moest voldoende zijn om het hele gebouw in vlammen te doen opgaan.

Verdere voorbereidingen.

Daar er overdag bijna niemand boven kwam, en zeker niemand op de zolder, was G. daar vrij in het treffen van de noodzakelijke voorbereidingen.

's Middags ging hij stil naar boven, maakte de zolderdeur dicht zodat niemand iets hoorde en ging aan het werk.

Pag. 9

De twee touwen werden aan twee verschillende vensters gereed gelegd. De formulieren werden allemaal verfrommeld en zo op drie verschillende hoopjes gelegd, het grootste lag boven op het bureau. Op elk der hoopjes kwam dan een kaarsje van ongeveer 5 cm lengte, daaromheen een weinig springstof die afkomstig was van Engelse mitrailleurpatronen. Bovendien zette hij nog een liter benzine gereed die voor alle zekerheid boven het bureau gebruikt zou worden.

Toen alles zover gereed was ging hij op de gang, waar hij stikum [stiekem] het venster boven de voordeur sloot, maar bij opzet vergat er de grendel op te doen om daardoor des te gemakkelijker binnen te komen. Daarna verliet hij het gebouw en deed alsof hij naar de distributie was geweest, zodat niet in de gaten liep.

Samen zochten H. en G. toen nog naar een oplossing om als het gebouw eenmaal in brand stond het blussingswerk zoveel mogelijk te vertragen, en toch mocht dit ook weer niet te erg want dan zouden de belende percelen gevaar lopen ook vlam te vatten. Een zeer bevredigende oplossing was hiervoor echter spoedig gevonden. Een eigenhandig gemaakt vierkant ijzer van ongeveer 30 cm lengte en een ronde houten ...

Pag. 10

... stop van ongeveer 9 cm dikte was het hiervoor benodigde materiaal. Het ijzer was voor het openen van de brandput, en de stop moest het water verhinderen door de slangen te gaan.

Tot zover was het op de avond daags voor de brand. Maar nu het er op aan kwam onze plannen uit te voeren, hadden we al onze wilskracht nodig om koelbloedig te blijven, en niet toe te geven aan een angstig voor gevoel, dat velen zou hinderen, wanneer ze zulke daden zouden moeten verrichten.

De komende avond zou het dus moeten gebeuren. 's Avonds om elf uur begon G. die dit kraakje voor zijn rekening nam, zijn werkzaamheden in de schuilkelder, die zich onder het lager bevond. Daar het knoeien met olie onvermijdelijk was, trok hij een oud pakje aan en zijn gym schoenen, om in tijd van nood het hazenpad te kiezen en vooral om geruisloos te werk te kunnen gaan. Hij vulde de bus met olie, die hij inmiddels reeds klaar had gezet en nam zijn verder benodigdheden, een zaklamp, een touw, de houten stop, en de ijzeren sleutel. Zo ging hij om ongeveer half twaalf op weg. Het was windstil, de lucht was bewolkt zodat het bijna stikdonker was.

Pag. 11

Zonder tegenspoed kwam hij op de markt waar hij in het donker de brandput moest zoeken, want licht mocht hij daar niet gebruiken. Voorzichtig lichtte hij daarna het deksel van de put en even later viel de stop hol klinkend in de buis van de brandput. Op dat ogenblik hoorde hij enige worden mompelen op de hoek van de Loevestraat. Daar kwamen zeker nog mensen die nog niet naar bed waren en een of ander gemerkt hadden. Ook iemand van de luchtwacht kwam enige minuten later buiten, bonsde een deur dicht en alles was weer rustig. Voor hem was het echter een waarschuwing om zeer stil te werk te gaan.

Nadat het deksel weer geruisloos op de put was gelegd, liet hij de sleutel ergens achter en sloop met de bus olie en het touw naar het gebouw zelf. Het was zeer stil van wind en een enkel sprietje regen voelde hij in zijn gezicht. Toen hij bij het gebouw was aangekomen, maakte hij het ene eind van het touw vast aan de bus met olie en bevestigde het andere eind aan zijn broek, zodat hij zijn handen vrij hield. Zo klauterde hij langs het wintergroen vlak naast de voordeur omhoog. Een halve meter boven de deur bevond zich een houten luifel waaraan hij zich kon vastgrijpen en nóg een meter hoger was het raam ...

Pag. 12

... waardoor hij naar binnen moest en die hij 's middags aan de binnenkant had losgemaakt. Hij opende het raam en kwam zo op de gang terecht vlak bij de deur van het bureau. Langzaam trok hij de bus met olie daarna naar boven en ging hiermede naar de zolder. De treden van de trap kraakten onder zijn voeten maar niemand hoorde iets, alles lag in diepe slaap. Nadat hij gecontroleerd had of alles nog in dezelfde toestand was zoals hij het 's middags verlaten had, schudde hij de olie in grote plassen op de grond, drenkte daarin enkele honderden kaarten, die daar lagen, en plakte deze zo tegen betengsel [tengelwerk?], tegen deuren en muren. Toen alle olie zo op geknoeid was pakte hij de bus met benzine en schudde die op de hoop papier boven het bureau zodat deze zeker goed door zou branden. Ziezo, het ergste was gebeurd, maar het voornaamste moest nog komen. Met een lucifer werden de kaarsjes aangestookt. Waarna hij zich natuurlijk zo snel mogelijk moest verwijderen want binnen een half uur kon de brand uitlekken en dan was het er in de buurt niet meer veilig. Snel liet hij zich weer langs het wintergroen omlaag, liet de lege bus achter in het gebouw en haastte zich over de grote weg, op gevaar af dat hem iemand kon ontmoeten, naar zijn vriend Harrie, ...

Pag. 13

... die hoewel de klok reeds half twee had geslagen, nog steeds niet naar bed was gegaan om af te wachten wat er die nacht zou gebeuren. Aangezien G. zolang wegbleef had hij zich danig ongerust over hem gemaakt en dacht dat de poets was mislukt en dat de dader al achter slot en grendel hadden zitten. Over een half uur zou hij echter ervaren, dat het anders uit zou komen. Nadat hij was ingelicht hoe het gegaan was en wat er op zou volgen, ging hij quasi slapend wat op bed liggen en wachtte af. G. spoedde zich weer naar de kelder terug, waar hij zich van zijn bevuilde plunje ontdoed en zijn handen zo goed mogelijk waste met zand en water. Buiten wachtte hij toen de gevolgen af. De klok sloeg de kwartieren tot drie maal toe en nog was er niets te zien of te horen. Enkele minuten twijfelde hij aan de goede uitslag, want het was bijna niet te geloven dat de kaarsjes zolang tegenhielden. Maar het kon niet missen en waarachtig plotseling zag hij licht boven het dorp dat hoe langer hoe groter werd, er vielen pannen en er knetterde hout. Even later hoorde hij een luide stem "Brand" alarmeren en in nog geen vijf minuten was het hele dorp in rep en roer. In weinige minuten sloegen de vlammen hoog boven het dak uit en het ...

... lichte of het hele dorp in vuur en vlam stond.

De brandweer kwam snel in actie. Toevallig wordt de prachtige nieuwe motorspuit aan de gesaboteerde brandput aangesloten, echter zonder resultaat, zodat ze de pogingen moesten staken. Nadat ze met een andere spuit aan dezelfde put de aanzuigslang hadden plat gezogen, gaven de daar de pogingen op. Onderwijl had men echter de andere spuit aan een andere put aangesloten en was reeds bezig het vuur te bestrijden. Zo gelukte het de brandweer om het onderste gedeelte van het gebouw te behouden, maar de bovenverdiepingen brandden totaal uit en dus ook het arbeidsbureau waar het eigenlijk om te doen was.



*Afb. 1 Foto van het vernielde arbeidsbureau
gemaakt door Ger Hermans*

De vakman voor het betere
glas- en schilderwerk

HERMKENS

GLAS- & SCHILDERWERKEN



Kijk voor meer informatie op www.hermkensschilderwerken.nl
of bel 0648782474



PLUS *café*



Ut Patronaat

ontbijt - koffie - gebak - lunch - ijs

VOOR VROUWEN DOOR HET VUUR

Frans Schraven, bisschop martelaar in China

Harry Schraven / Bert Clevis

Missionaris Frans Schraven moest zijn heldhaftig optreden ter voorkoming van seksueel geweld tegen Chinese vrouwen met de dood bekopen. Chinese verzoeken om erkenning van zijn martelaarschap hebben 85 jaar na zijn dood geleid tot een aanvraag tot zaligverklaring bij de instanties in Rome.

Frans Schraven werd geboren op 13-10-1873 in Lottum op kasteel Kaldenbroek. Hij groeide op in Broekhuizenvorst en hij werd in 1899 tot priester werd gewijd. Direct nadat hij de Eerste Plechtige H. Mis in Broekhuizenvorst heeft opgedragen neemt hij afscheid van zijn ouders en vertrekt als missionaris naar China.



Afb. 1 Huis Kaldenbroek te Grubbenvorst, geboortehuis van Frans Schraven



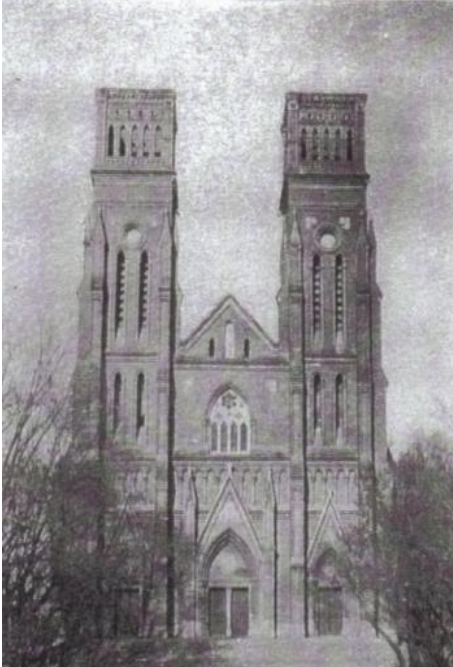
Afb. 2 Eerste H. Mis in Broekhuizenvorst te midden van zijn ouders

Na meerdere functies te hebben bekleed werd hij in 1921 door Rome benoemd tot bisschop van Chengtingfu en door zijn neef bisschop Frans Geurts tot bisschop gewijd.

Het vicariaat bestreek een gebied van 30.000 km². Ter vergelijking, de oppervlakte van Nederland is 41.000 km². Het vicariaat telde 8 miljoen inwoners waaronder 70.785 katholieken. 40 Chinese priesters en 20 buitenlandse priesters woonden in 19 residenties en trokken vandaar naar 855

plaatsen op missie. Er waren 86 kerken, 461 kapellen en 89 gebedshuizen. 285 leraren en 276 leraressen gaven godsdienstonderwijs in 450 scholen aan 6300 leerlingen. De missie had verder twee ziekenhuizen en 4 weeshuizen.

“De kathedraal van Zhengding”



Afb. 3 De Kathedraal van Zhengding

Het vicariaat werd bestuurd vanuit de zogenaamde “kathedraal”, een 20 hectare groot ommuurd terrein met vier toegangspoorten. Op dat terrein bevonden zich o.a. tuinen, scholen, ziekenhuis, bejaardenhuis, veestallen en een weeshuis voor 500 tot 600 meisjes, een jongensweeshuis en gebouwen van de bisschoppelijke residentie en een kathedrale kerk die het hele Missieterrein domineerde.

In 1925 vertrok bisschop Frans Schraven naar Europa voor zijn eerste verlofperiode. Er volgde een blij weerzien met zijn familie “op Wis” In Broekhuizenvorst, en zijn broer Henri in Lottum.

In het Missiehuis van de Lazaristen van Panningen wijdde hij vier priesters. Hij maakte nog juist de watersnood van 1926 mee voor hij naar China terugkeerde.

De deplorabele politieke toestand

Al vanaf 1900 was het onrustig in China. Chinese nationalistten kwamen in opstand tegen westerse imperialistische mogendheden, de zogenaamde Bokseropstand. Decennia later wilde het imperialistische Japan in 1937 China kolonialisieren. Het Japanse leger was de gewapende vuist van keizer

Hirohito, die van goddelijke afkomst werd beschouwd. Het werd een heilige oorlog met een beschavingsmissie. Niemand verwachtte dat het kleine Japan het grote China zou kunnen overwinnen. Stilaan werd duidelijk dat Japan een ware grootmacht aan het worden was.



Afb. 4 Mgr. Schraven. Foto waarschijnlijk genomen in 1925 tijdens zijn vakantie in Nederland.

Vanaf 1937 werden de Japanners heer en meester over het hele vicariaat Yungpingfu. Zij gedroegen zich aanvankelijk vriendelijk tegenover de missie. Op 8 oktober stonden de Japanse troepen voor Zhengding, dat omgeven was door wel tien meter hoge muren. Beschietingen volgden. Op het terrein van de katholieke Missie waren behalve de 1000 vaste bewoners nog eens 6000 vluchtelingen, vooral vrouwen en kinderen.

In de namiddag van de 9^{de} oktober verscheen de Japanse commandant met enkele soldaten bij de residentie en verzocht om 200 meisjes tot genot van 4000 soldaten te geven. Lang spraken zij met bisschop Schraven om hun eis ingewilligd te krijgen. Mgr. bleef onverbiddelijk weigeren. Hij moet gezegd hebben: "U kunt mij doden, als u dat wilt, maar u geven, waar u om vraagt, nooit". Daarop heeft de commandant gedreigd en is woedend weggegaan. De weigering van de bisschop en zijn gezellen om toe te geven aan het bevel van de soldaten om de onder hun hoede genomen vrouwen en meisjes als troostmeisjes ter beschikking te stellen leidde later tot de gevangenneming en de moord op bisschop Schraven (65 jr.) met acht gezellen. Onder hen

bevonden zich de Nederlandse missionarissen pater Gerard Wouters (28 jr.) uit Breda en broeder Anton Geerts (62 jr.) uit Oudenbosch.

Hoe werden zij vermoord?

Uit ooggetuigenverslagen kon worden gereconstrueerd wat er vervolgens gebeurde:

Zij werden op een vrachtauto geladen en op 300 meter afstand van de residentie gebracht. Aan de voet van een pagode... 'daar zal men ze gedood hebben de een na de ander, hetzij met een mes in het hart of met geweer-schoten of op een andere manier.

Men begon met de jongste te martelen. Daartegen hebben andere missionarissen geprotesteerd. Onmiddellijk werden er drie met revolvers doodgeschoten.

Bisschop Schraven bleef het langst in leven. Hij was nog niet dood, toen hij op de brandstapel werd gegooid. Hij zuchtte met luide stem: "Mijn God, mijn God".

Verschillende keren begoten ze hem met petroleum, maar het vuur vatte moeilijk vlam. Op het einde gooide men benzine op de brandstapel, een grote vlam schoot omhoog. Later vond men zijn lorgnet terug: het glas was gesmolten, alleen het montuur bleef over.'

De dood van de martelaren leidde tot internationale verontwaardiging. Dit gaf aanleiding voor Japan om de missies te ontzien.

Een wonder is dat geen enkele vrouw werd verkracht. De gebeurtenis heeft een geweldige indruk gemaakt in de hele streek. Zelfs een Japanse commandant zei: "zij zijn als martelaren van de christelijke liefde gestorven".

Bisschop Schraven en gezellen stierven als missionarissen die trouw op hun post bleven en de verdediging van vrouwen op zich namen tegen seksueel misbruik door Japanse soldaten.

Dat gebeuren uit het verre verleden wordt vandaag de dag nog steeds herdacht door de Chinese bevolking aldaar. Op kosten van het Japanse leger werd in 1938 een monument opgericht uit wit en zwart marmer, dat ook tijdens de culturele revolutie bewaard bleef.



Afb. 5 Monument met de namen van de negen slachtoffers.

De Mgr.Schravenstichting wil de overtuiging van bisschop Frans Schraven en gezellen onder de aandacht brengen door o.a.:

De Gedachteniskapel

In de R.K. Parochiekerk H. Naam Jezus in Broekhuizen vorst is een gedachteniskapel ingericht voor Mgr. Schraven en zijn gezellen. De kapel met een kunstwerk van Jan Haen is dagelijks geopend van 09.00u-17-00u.



*Afb. 6 Links het wapen van bisschop Frans Schraven in de kerk van Broekhuizen vorst. Opvallend is zijn wapenspreuk "Virgo Potens"(Machtige Maagd).
Afb. 7 Rechts deel van het kunstwerk van Jan Haen.*

Het Muziekspel " Helse liefde" (regisseur Roel Verheggen uit Lottum)

'Helse Liefde' vertelt het verhaal van de moord op bisschop Frans Schraven en het verhaal van een vrouw die seksueel wordt misbruikt. Voorstellingen o.a. in Schouwburg Venray op 14-05-23 om 19.00u en in de kerk van Lottum op 17-06-23 om 19.30u.

Zie ook: www.mgrschraven.nl en www.helseliefde.com

ARCHEOLOGIE UIT 1979

Xavier van Dijk

In november 2022 stond ik met mijn collega's Kiki en Sebastiaan op het Meterikse Veld in Meterik. Hier is woningbouw gepland, die in mei 2023 moet starten. De gemeente Horst aan de Maas had RAAP opdracht gegeven om voorafgaand aan de bouw onderzoek te doen naar eventuele archeologische resten in het gebied. In totaal moesten we ongeveer 60 proefsleuven van elk 25x4 m aanleggen en bepalen of onze vondsten de moeite waard waren.

De sleuven leverden de nodige grondsporen en vondsten op. De oudste resten bestonden uit vaalgrijze verkleuringen van zo'n 30 cm in doorsnede: plekken waar in de ijzertijd palen van gebouwen in de grond hadden gestaan. Uit de clustering van paalsporen in de oostelijke randzone van het gebied blijkt dat hier een zo'n 2500 jaar geleden een erf van een boerderij lag. Na deze oudste bewoningsfase woonden er zo'n 1600 jaar geen mensen in het gebied. In vier sleuven vonden we diep donkergrijze en scherp afgebakende paalkuilen: de archeologische resten van een boerderij die, op basis van enkele scherven, uit de 12^e eeuw dateert. Een klein spinklosje, die als de voorganger van het spinnenwiel kan worden beschouwd, wijst op de verwerking van wol – en dus de aanwezigheid van schapen (in de omgeving). Er tekende zich ook een grote kuil van zo'n 7 m doorsnee en 1,5 m diep af: een waterkuil of waterput. Wat zoekwerk met de schop leverde een grote Romeinse scherf op. Helemaal in de noordwesthoek van het gebied ontdekten we een smal greppeltje uit de 12^e eeuw van ongeveer 50 cm breed. Deze leek te hebben gefungeerd als ontwateringsgreppeltje, maar er bleek een houten palissade in te hebben gestaan. Terreinen uit deze periode met een palissade omgeven, zijn schaars. Het enige voorbeeld uit de streek betreft het erf van de St. Janshoeve op het voormalige Floriadeterrein. Dit bakende niet alleen het erf af, maar ook het terrein van de St. Janskapel – kerkelijk eigendom. Bakende de palissade in Meterik ook de afscheiding tussen kerkelijk en wereldlijk bezit af? In het uiterste zuiden van het gebied vonden we nog diverse sporen van een boerderij-erf en vermoedelijk twee waterputten uit de 16-19^e eeuw, en op het achtererf en een grote

waterkuil van zo'n 8 m doorsnee en ruim 2 m diep om vee te drenken. Op de oudste historische kaarten staat hier nog een gebouw afgebeeld.

Al met al een heel aardig resultaat. De drie 12^e eeuwse erven liggen ongeveer 30 m uit elkaar, op een rij en min of meer oost-west georiënteerd. Opvallend waren twee zaken. Ten eerste konden we het greppeltje met palissade meer dan 100 meter volgen. Deze bleek dit deel van het Meterikse Veld te hebben afgebakend. Ten tweede liep een aftakking van het greppeltje naar de 'Romeinse' waterput/waterkuil. Verder hadden we geen spoor gevonden van Romeinse bewoning, ook niet rond dit spoor, waar we toch de nodige extra sleuven hadden aangelegd. Wat was hier aan de hand: Zou een 12^e eeuwse antiquair een rareit hebben gevonden en naar huis meegenomen? Het jongste spoor was heel kenmerkend: een 50 cm brede sleuf, die zigzaggend door het gebied liep en dat we in verschillende proefsleuven hadden aangesneden. De slingerende vorm verraadde dat het om een loopgraaf uit WOII ging, wat werd bevestigd met een blik op luchtfoto's van de RAF uit 1944.

Er was ook een groep sporen waar ik geen touw aan vast kon knopen – mijn collega's evenmin. Het ging om lange kuilen, pakweg 5-6 m lang, 40-50 cm breed en tot 1,4 m diep. De lange zijden waren in sommige gevallen zó recht dat je er een touw langs kon spannen en de hoeken waren zó haaks dat een winkelhaak er jaloers op zou worden. De vulling bestond uit bontgekleurd, gevlekt zand en op de bodem was een grillige laag houtskoolbrokken, as, verbrand zand en humusachtige brokken. Enkele vondsten wezen op de 17e-19e eeuw, het gebied als akkerland in gebruik was. In totaal zijn 18 dergelijke kuilen verspreid in het gebied aangetroffen. De meeste zijn NNW-ZZO georiënteerd, maar enkele liggen O-W of WNW-OZO. Deze kuilen bleven bijzonder en eisten steeds meer aandacht op. Het was duidelijk dat er vuur in had gebrand, maar niet bijzonder lang. De oriëntatie was niet specifiek op de windrichting – veelal Oost-West. Het vondstarme karakter en de ligging op de toenmalige akkers deed denken aan een agrarische functie. Bovendien ontbraken bijbehorende bewoningssporen in de directe omgeving. Dit maakte alles raadselachtiger. Hoe oud waren ze nu precies, wie had ze gemaakt en waarvoor waren ze gebruikt? Ik kreeg een tip dat deze kuilen wel eens te maken konden hebben met vlasteelt.



*Afb. 1-2. Links: één van de 18 langgerekte kuilen in het opgravingsvlak. De kuil wordt doorsneden door een zandwinkuil, die met wit zand is opgevuld.
Rechts: een coupe door één van deze kuilen. De laag as en houtskool op de bodem tekent zich duidelijk af*

In 1979 is een korte film over de regionale vlasteelt – Va lezend wies liene (van vlaszaad tot linnen) geproduceerd voor de voormalige Oudheidkamer Horst. Deze film toont hoe het vlas na de oogst half augustus in bundels wordt gebonden en naar het erf gebracht. De vlasbollen worden met een rekel verwijderd en gedorst om er vervolgens lijnolie uit te winnen. De vlasstengels ondergaan een ander procedé en worden voor heel andere doeleinden verder verwerkt. Deze worden onder water - in stilstaand water zoals vennetjes - gelegd om de pectine, wat de vezels bijeenhoudt, af te breken en de zachte delen los te maken. Daarna droogt men de stengels op of nabij het erf en vervolgens roostert men deze kort om de harde binnenkern zacht te maken. Het roosteren gebeurt in rechthoekige kuilen van enkele meters lang, ongeveer 0,75 m breed en 1,0 m diep. Op de bodem wordt brandhout neergelegd. Ongeveer 25 cm boven de kuilbodem wordt een tweede niveau gemaakt door stokken of takken op lengte te maken en deze in horizontale uitsparingen in de kuilwand vast te steken. Hierop legt met

blokken turf om het vuur te smoren. Op het maaiveld plaatst men stokken of takken in de dwars- en lengterichting over de kuil, waarop de vlasstengels worden gelegd. Na het roosteren breekt men de stengels om de resterende delen van de harde binnenkern soepel te maken. In Vlaanderen gebeurde dit warmteroten van - minachtend genaamd -puttevlas in ondergrondse betonnen bakken in kleine fabriekjes. Dit werd vanaf de 18^e eeuw ontwikkeld, maar pas omstreeks 1900 in (West) Vlaanderen ingevoerd. Met een zwen-gel verwijderde men de laatste houtresten en na het hekelen bleven alleen de dunne, fijne vlasvezels over. Deze spon men in de winter tot vlasgaren. Na wassen was het garen gereed om linnendoek van te weven.

Enkele stadia van de aanleg en het gebruik van de vlasroosterkuilen:



Afb. 3 Uitgraven van de kuil



Afb. 4 Het plaatsen van blokken turf op een houten frame in de kuil.



Afb. 5 De vlasstengels worden boven de kuil neergelegd. De mevrouw die dit doet, staat in een speciaal daartoe uitgegraven greppelachtige kuil van ongeveer 30 cm breed, 30 cm diep en even lang als de vlasroosterkuil. Op de achtergrond het uitgegraven zand en de blokken turf (bron: Museum de Kantfabriek).

Gezien de sterke overeenkomsten (afmetingen, landschappelijke ligging, datering en insluitsels) tussen de ontdekte kuilen en de exemplaren in de film, is de kans groot dat de Meterikse kuilen vlasroosterkuilen uit de 18^e of 19^e eeuw zijn. Daarbij zijn de houtskoolbrokken, as en het verbrand zand gevormd dat ik in de kuilen vond, en de humusachtige brokken zijn onverbrande resten turfblokken.

In archiefbronnen is informatie te vinden over de beroepen van de grondeigenaars van het Meterikse Veld in 1843. Hieruit blijkt dat de grondeigenaren vaak dagloner of boer waren, maar er woonden ook een timmerman en radenmaker aan de St. Jansstraat. Het belangrijkste voor mij was echter de ontdekking dat onder andere Martinus Hermans, Willem Janssen en Theodoor Bouten hier ook grond hadden en van beroep wever waren. De kuilen komen voor op hun grond, maar tevens daarbuiten. Wellicht teelde de wever zijn eigen vlas, maar een dagloner kon dat ook doen. Bovendien had deze dan ook arbeidsintensief werk in de herfst/winter, want het vlas moest verwerkt, gesponnen en geweven worden. Het lijnzaad werd verwerkt in de (ros)molen van 'Olieslagers' in Schadijk. De naam 'Olieslager' verwijst naar het ambacht om lijnolie uit vlaszaad te persen. Deze olie werd gebruikt om hout in te smeren en voor verlichting. Van de restanten werden lijnkoeken voor het vee gemaakt. 'Olieslager' te Schadijk wordt al in het Schatboek van 1687 genoemd, maar zal ongetwijfeld ouder zijn. De teelt van vlas in bijvoorbeeld Horst wordt al 1539 vermeld.

Binnenkort worden de erven uit de ijzertijd, middeleeuwen en nieuwe tijd opgegraven. Wellicht vinden we dan ook nieuwe aanwijzingen die de interpretatie van vlasroosterkuil verder kunnen bevestigen.

KWiel Beckers
Rijwielservice

van Merwijkstraat 47

5961 SB Horst

telefoon: 077-3986332

wielbeckersrijwielservice.nl

openingstijden: maandag t/m vrijdag; 19.00-20.00 uur



sinds 1927

THEUNISSEN

dakbedekkingen

Noordsingel 11 Horst

WWW.THDAK.NL / 077-3981420

'BEZIELENDE SMART', KRUISWEG VAN CHARLES EYCK IN TIENRAY

Anton de Leeuw MA

Tijdens zijn inventarisatiewerk van het roerend goed in het Bisdom Roermond treft de auteur in januari 2021 in de kerk van Onze Lieve Vrouw Troosteres der Bedrukten te Tienray de op terracotta geglazuurde kruiswegstaties aan van de hand van de kunstenaar Charles Eyck (1897-1983). Eyck voert de opdracht voor deze kruisweg uit in de periode 1954-1962 als hij inmiddels al meer dan twintig kruiswegen gerealiseerd heeft. In dit artikel maken we kennis met de ontwikkeling van Charles Eyck als religieuze kunstenaar in het algemeen en met zijn werk in de kerk van Tienray in het bijzonder. Hij bouwde voor de tweede wereldoorlog een reputatie op als vernieuwer, maar na de oorlog werd hij geconfronteerd met een kunstklimaat dat ver van hem af stond. De jaren vijftig betekende het einde van de zogenoemde Limburgse School waarvan hij als exponent gezien werd. Eyck was in de ogen van velen niet meer de 'ongekroonde koning' van de kerkelijke kunst, maar werd bekritiseerd als een 'verouderde traditionalist'.¹

Inleiding

De kerk in Tienray is één van de vele kerken in Limburg die na de Tweede Wereldoorlog bijna volledig opgebouwd en ingericht werd. De Duitsers hadden al in september 1944 een springlading gelegd onder de kerktoren en brachten deze op 22 november van dat jaar tot ontploffing.

De verwoesting was enorm: "Er werd weer een heilige mis opgedragen in de kelder. Onder het uitdelen van de heilige communie klonk er een vreselijke slag. Ze hadden de kerk in de lucht laten springen. Het huis van de koster was gedeeltelijk vernield. Van de kerk stond niets meer dan enkele brokstukken van muren. De volgende dag werden de mooie oude bomen om de kerk met springstof geladen en had men ze laten springen."¹



Afb. 1 De verwoeste kerk in Tienray, bron: *De verwoeste kerken van Limburg / A. van Rijswijk, pr.*

Het door de architect Johannes Kayser (1842-1917) in de jaren 1877-1887 ontworpen en in 1912 door Caspar Franssen (1860-1932) met een kapel uitgebreide neogotische gebouw werd volledig afgebroken. De kerkgangers in Tienray moesten het tot 1950 doen met een noodkerk in de daartoe ingerichte schuur van kerkmeester en hotelhouder Gerard Wijnhoven. Pastoor J.A.H. Dinckels

(1886-1963), die in de oorlog een bewonderenswaardige en actieve rol had gespeeld in de hulp aan Joodse kinderen², ijverde voor een snelle herbouw van de kerk. “Ik zou ’t verschrikkelijk vinden als ik nog moest beleven dat mijn levenswerk, de toenemende devotie tot Lourdes, in Noord-Limburg, te niet of achteruit zou gaan.”³ Hij ging voortvarend te werk en de inzegening van de nieuwe neoromaanse kruiskerk van architect Martinus van Beek (1896-1962) vond plaats op 24 december 1950.⁴ De toren, die oorspronkelijk slechts een hoogte van tien meter had, werd in 1954 verhoogd.

Tienray mag trots zijn op een fraai kerkinterieur

In een kort bericht in het Dagblad voor Noord-Limburg van 3 augustus 1955 lezen we: “Dezer dagen is men in de kerk van Tienray begonnen met het aanbrengen van een nieuwe Kruisweg, waarmede het werk van pastoor Dinckels zijn voltooiing nadert. Met de op steen geschilderde staties van de bekende schilder Charles Eyck mag Tienray trots zijn op een fraai kerkinterieur.” In datzelfde jaar nam de pastoor afscheid na een pastoraat van 28 jaar en werd opgevolgd door Pastoor A. Geurts (1909-2000).⁵ Charles Eyck heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de aankleding van de kerk en verschillende opdrachten uitgevoerd, waaronder:

- De schildering (1952) op de wand op het priesterkoor met een afbeelding van de kruisiging met symbolen uit het passieverhaal.

- De versiering in zwart-wit opalinetegeltjes met kruisdecoratie, zijkan- ten met gordijnmotief en aan de bovenzijde twee engelen die een banderol dragen, naar ontwerp van Eyck door de firma Flos uit Steyl



Afb. 2 Zicht op het priesterkoor met wandschildering Charles Eyck.

uitgevoerd; geplaatst achter het zijaltaar met het 15^e eeuwse beeld van Maria en Kind.

- En tenslotte de kruiswegstaties in de kerk.⁶

De veertien staties date- ren uit de periode 1954 tot 1962 en bestaan elk uit vier grote tegels van gebakken klei, waarop een glazuurschildering is

aangebracht. Deze is geschilderd op de gebakken tegels waarna een tweede ovengang volgt. Vervolgens is nog een transparante glazuur aangebracht die het geheel een uniforme uitstraling geeft. Dat Eyck voor dit materiaal kiest is niet verwonderlijk als we weten dat hij juist in 1954 zijn ‘oude liefde’, het decoreren van aardewerk en tegels, weer opgepakt heeft in zijn voor- malige atelier op de Sphinxfabriek te Limmel (Maastricht).⁷ Om zichzelf uit te dagen experimenteert hij in deze periode met verschillende materialen en technieken.⁸

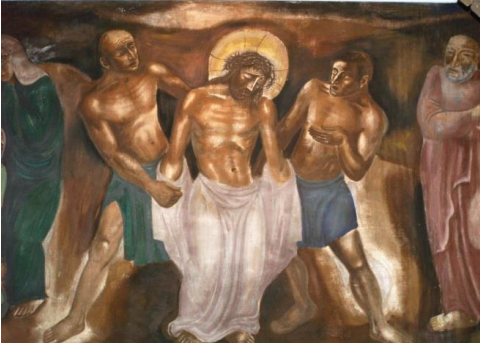
De staties zijn geplaatst tegen de gele bakstenen wanden van de processie- gangen aan weerszijden van het middenschip. Over de opdrachtverlening is weinig bekend maar het ligt voor de hand dat pastoor Dinckels Charles Eyck, die als kerkelijke kunstenaar een enorme status had opgebouwd, hoog op zijn wensenlijst had staan. Voor Eyck was het geen uitzonderlijke opdracht. Hij had in de voorgaande periode al zo’n twintigtal kruiswegen gerealiseerd en een enorme reputatie opgebouwd als kerkelijk kunstenaar.

Een biografische schets⁹

Charles Eyck wordt in 1897 geboren te Meerssen (L.). Een ingrijpende ge- beurtenis is zijn doofheid op tienjarige leeftijd, waardoor hij de lagere

school niet kan afmaken. Al jong, als hij veertien is, gaat hij als decorateur van kopjes en schoteltjes werken in de werkplaats van de aardewerkfabriek 'De Céramique' te Maastricht. Tevens volgt hij er de Avondtekenschool en na korte tijd werkzaam te zijn geweest als huisschilder, gaat hij in 1917 naar het doofstommeninstituut in Rotterdam, bezoekt daar de Academie en vervolgt in 1918 de opleiding aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. Vooral de lessen monumentale wand- en glasschilderkunst van Antoon Derkinderen (1859-1925) zullen van grote invloed zijn op de verdere kunstenaarsloopbaan van Eyck.

In 1922 wint hij de gouden medaille behorend bij de Prix de Rome met het schilderij 'De verloren zoon' en dat opent voor hem nieuwe en ongekende wegen: "Toen ik, die zolang als student aan de Academie in die armoedige omgeving had gewoond, opeens een geldbedrag van twaalfduizend gulden voor de komende vier jaar voor me zag, voelde ik mijzelf opeens als de verloren zoon voor wie de ellende voorbij was." Er breekt een tijd aan van studiereizen naar Frankrijk en Italië en hij trouwt in 1924 met de Zweedse kunstenaar Karin Meyer (1901-1996). In 1929 krijgt hij zijn eerste opdracht als kerkschilder in de H. Vincentius a Paulokerk te Rumpen (Brunssum), al snel gevolgd door kerken in Terwinselen en Heerlen. "Alles vloeit uit mijn vingers. Ik voel soms dat het te gemakkelijk gaat", verwoordt hij zijn grote productie. In de jaren voor de oorlog breidt hij zijn netwerk uit door contacten met het katholieke tijdschrift 'De Gemeenschap', maakt reizen in Nederland en rond de Middellandse Zee en krijgt met vele opdrachten voor kerken en openbare instellingen erkenning als kunstenaar, ook buiten Limburg. In het glas-in-loodatelier van Joep Nicolas (1897-1972) te Roermond leert hij het vak van glazenier. Een van zijn eerste geschilderde kruiswegen realiseert Eyck in 1931 in de Franciscus van Assisikerkerk te Heerlen. De techniek die hij hier toepast is het schilderen in secco, waarbij direct geschilderd wordt op de droge pleisterlaag.



Afb. 3 Charles Eyck, statie 10 Christus wordt van zijn kleren beroofd, 1931, Franciscus van Assisi-kerk Heerlen, foto: auteur.

In de oorlogsjaren weigert Eyck lid te worden van de Kulturkamer en hij trekt zich terug op zijn verblijf 'Ravensbos' bij Schimmert, waar hij onderduikers vestigt. Na afloop van de oorlog stromen door de wederopbouw de opdrachten weer binnen en ook als glazenier maakt hij nu een bloeitijd door. De jaren vijftig zijn voor hem in artistiek opzicht een moeilijke periode, de jonge kunstenaars

begrijpt hij nauwelijks. Dat blijkt heel sterk uit zijn nare rol bij de verwijdering van de kruisweg van Aad de Haas (1920-1972) te Wahlwiller in 1949. Ook kunstenaars als Karel Appel (1921-2006), Piet Mondriaan (1872-1942) en Piet Ouborg (1893-1956) moeten het ontgelden. Van abstractie moet hij niets hebben en Eyck haalt uit naar kunstenaars die dat wel doen: "... dwaas is de poging van Lataster [een van de Limburgse Amsterdammers, AdL] en zijn voorgangers om in 'n streepje en 'n muizepoepje het grote probleem 'KUNST' samen te vatten." Toch kan hij zich niet aan contemporaine invloeden onttrekken en de reizen die hij tussen 1952 en 1958 onderneemt naar zonnige oorden leiden tot een vernieuwing in zijn werk. Hij realiseert vervolgens expressieve kruiswegen in de kerken van Reijmerstok en Heerlerbaan, beiden uit 1958. De enige kruisweg buiten Nederland maakt hij in 1961 voor de Sint Martinuskerk te Genk (B.), zijn vierentwintigste!¹⁰ In 1962 maakt Eyck een grote cyclus van wandschilderingen in de kerk van Jeantes-la-Ville (Fr.).

Eind jaren zestig komt in Nederland een einde aan de grote aantallen kerkelijke opdrachten. In de, vooral regionale, media krijgt Eyck nog aandacht tijdens kroonjaren en jubilea. Zo ontvangt hij in 1962 de Orde van de Gulden Humor en wordt hij uitgebreid gefêteerd met zijn 65^e verjaardag. In 1966 baart hij opzien als hij zijn koninklijke onderscheiding terugstuurt als protest tegen het huwelijk van prinses Beatrix en Claus van Amsberg. Hij trekt zich steeds meer terug en door zich te storten op zijn vrije werk behoudt hij een ongekende productie. De gezondheid van de kunstenaar gaat achteruit en in 1983 overlijdt de zesentachtigjarige kunstenaar in zijn huis 'Ravensbos'.

Hij laat een ongekend oeuvre na bestaande uit duizenden tekeningen, schilderijen, ontwerpen, glas-in-loodramen, wandschilderingen, fresco's, keramiek, opaline-grisaille, beelden en reliëfs.

Het schilderen van een kruisweg mag nooit cliché worden

“Een kruisweg is altijd een moeilijke opdracht, zegt Charles Eyck. Iedere keer moet het weer anders worden. Hoe meer je dit thema beproefd hebt, hoe moeilijker. Het mag nooit cliché worden.”¹¹ Dit zegt Eyck in 1958 als hij zijn twintigste kruisweg heeft afgeleverd voor de Franciscus van Assisikerk in Reijmerstok. Enkele jaren daarvoor, in 1954, is Eyck begonnen aan de staties voor de kerk in Tienray. Door een drukke agenda, er zijn nog meer kerken die op hun staties wachten, en lange reizen naar zonniger oorden in Europa en Zuid-Amerika, zal hij pas in 1962 het werk voor Tienray voltooiën. In deze periode onderneemt Eyck pogingen om tot vernieuwing in zijn werk



Afb. 4 Charles Eyck, statie 12 Christus sterft aan het kruis, 1931,

te komen en het is interessant om te kijken in hoeverre dat ook voor zijn kruiswegen geldt, die toch als een rode draad door zijn oeuvre lopen. Een vroege kruisweg uit 1931 bevindt zich in de Franciscus van Assisikerk te Heerlen, waar schilderijen direct op de droge pleisterlaag zijn aangebracht.

Eyck hanteert in dit werk een traditioneel iconografisch programma, dat gemakkelijk toegankelijk is, en schildert in een min of meer realistische stijl met herkenbare vormen en grote vlakken. Hij gebruikt zware contouren en brengt weinig detaillering aan. Het décor is sober gehouden en attributen ontbreken. Uit het werk in deze periode blijkt de grote invloed van de studiereizen naar Italië waar hij in aanraking is gekomen met de fresco's van Fra Angelico en Giotto uit de 14^e en 15^e eeuw. Ook de invloed van de Beuronse Kunstschule laat zich gelden en komt tot uiting in “strakke symmetrie, egale kleurvlakken, (...) en strenge figuurstijl.”¹² De schildering kent een expressieve vormtaal die ook wel betiteld

wordt als ‘de nieuwe barok’ in de monumentale kerkelijke schilderkunst in de periode tussen de wereldoorlogen, het interbellum.¹³ In die periode is binnen de kerkelijke kunst een strijd tussen traditionele en moderne iconografische en stilistische opvattingen aan de gang, waar Eyck zich middenin bevindt. Met zijn kerkelijk werk oogst hij bij de kerkelijke autoriteiten veel lof. Door de expressionistische kleuren en vormen is hij enerzijds eigentijds, maar anderzijds behoudt hij de traditionele waardigheid en goddelijke verhevenheid die men noodzakelijk achtte.¹⁴ Slechts een enkele keer ontkomt ook hij niet aan de kritische blik van de kerkelijke autoriteiten en in 1932 wordt van hem een ontwerp voor een kruisweg in de Pastoor van Arskerk in Eindhoven afgekeurd. Figuren en koppen waren te grof en boers.¹⁵

Eyck verwerft zich evenwel een prominente plek binnen de (monumentale) kerkelijke schilderkunst en hij ondervindt geen tot weinig tegenstand bij de Bisschoppelijke Bouwcommissie (BBC) van het bisdom Roermond. “Zijn ontwerpen werden bijna altijd probleemloos geaccordeerd en vaak zelfs zonder dat de BBC ze gezien had in vertrouwen op de uitvoering goedgekeurd.” Eyck werd wel betiteld als de koning van de Limburgse kerkelijke kunst en dit zou zo blijven totdat in de zeventiger jaren een einde kwam aan deze bloeitijd.¹⁶



Afb. 5 Charles Eyck, 1932, gouache, Kruisiging, collectie Limburgs Museum Venlo.

In zijn vrije werk toont Eyck een grotere expressiviteit en zeggingskracht, zoals hij laat zien in deze indrukwekkende gouache uit 1932. De pijn in de voeten en handen waar Christus aan het kruis is genageld heeft hij bijna voelbaar uitgebeeld.

In zijn werk in opdracht blijft hij tegemoetkomen aan de wensen van de opdrachtgever. Over de kruisweg in Reijmerstok 1958 zegt hij zelf: “Het moest een werk zijn, dat de parochianen, die nog niet veel met mo-

—

derne kunst in aanraking waren gekomen, toch zou aanspreken, terwijl anderzijds aan de inspiratie van de artiest geen bezwaren in de weg werden gelegd.”¹⁷

Bezielende smart, de kruisweg in Tienray

De eerste statie, *Christus wordt ter dood veroordeeld*, is om meerdere redenen opmerkelijk. Allereerst maakt de signatuur ‘Eyck ‘58’ (r.o. voet wasbekken) duidelijk dat dit niet het eerste werk is uit de cyclus, die door Eyck gerealiseerd is. Statie 14, *Christus wordt begraven*, is namelijk eerder gedateerd ’55, een jaartal dat aansluit bij het eerder vermelde krantenbericht uit 1955 waarin de kruisweg genoemd wordt. Dat een kunstenaar niet de volgorde van de staties aanhoudt, is niet uitzonderlijk. Het maakt het voor de beschouwer wel interessant om te kijken of er stilistische verschillen in uitvoering herkenbaar zijn. Voor de staties in Tienray is geopperd dat de latere staties een toenemende expressiviteit laten zien. We moeten er dan wel rekening mee houden dat ‘later’ verwijst naar jaar van uitvoering en niet naar de volgorde van het passieverhaal. Probleem daarbij is dat lang niet alle staties gedateerd zijn.

De statie waarop Pilatus zijn handen wast in onschuld, wijkt ook in een ander opzicht af: we herkennen namelijk een omringend decor, dat elders ontbreekt. We zien een tegelvloer met opvallende gekleurde geometrische vormen, een wasbekken met vervormd perspectief, een gebouw met bogen en pannendak, een antieke pilaar en de contouren van huizen op de achtergrond. Op geen van de andere staties zien we een dergelijke inscenering of zijn attributen toegevoegd (de hamer op statie 11 uitgezonderd).

Als we de staties in zijn geheel beschouwen zijn er een aantal algemene kenmerken te onderscheiden:

De glazuurverf is pasteus aangebracht en dit effect wordt door het gebruik van een transparante blanke glazuur versterkt. De kunstenaar heeft veelvuldig gebruik gemaakt van zwarte contourlijnen die meer of minder zwaar zijn aangebracht. De figuratie is sober en de personages zijn veelal tekenachtig aangegeven met weinig detaillering in gezichten, lichaam en kleding. Bijfiguren worden veelal summier aangegeven en sommige gezichten en hun uitdrukkingen doen aan stripfiguren denken. Op de eerste statie na ontbreekt een verhalend decor; wel geven ornamenten of vlakken een suggestie van dieptewerking.



Afb. 6 Charles Eyck, statie 1 Christus wordt veroordeeld, OLV Troosteres der Bedrukten Tienray, foto: auteur.

Op een aantal staties lijkt het tafereel zich af te spelen op een afgebakend vlak, omringd door decoraties die doen denken aan bladeren, stenen of sterren. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van opvallende kleuraccenten.

Eyck mist dan wel de aansluiting bij de contemporaine experimenten en moderne kunstuitingen, binnen zijn eigen oeuvre heeft hij een evidente vernieuwing doorgevoerd. Vergelijk daarvoor de afbeeldingen 4 en 6. Hij sluit nu meer aan bij de dramatische expressie die hij in zijn vrije werk, zoals afbeelding 5 laat zien, al eerder toonde.

Als laatste moeten we nog even stilstaan bij statie 4, *Christus ontmoet Maria*, die bij nadere beschouwing 'een vreemde eend in de bijt' is. Als

enige hebben de vier tegels een over het geheel aangebrachte hoogglanzende transparante glazuurlaag waardoor deze statie een afwijkende uitstraling heeft. De craquelé in de glanslaag is duidelijk zichtbaar. Ook bij andere staties zien we deze glanzende werking wel terug, maar overheerst een meer zijdeglanzende of matte afwerking. De signatuur is duidelijk in de glazuur zichtbaar, maar het jaartal is te onduidelijk om een exacte datering aan te geven. De auteur neigt naar het jaartal '66', maar dat zou betekenen dat deze statie jaren later opgeleverd is. Mogelijk is dit een verklaring voor het afwijkende uiterlijk ...

Een stilistische vergelijking binnen de kruisweg te Tienray



Afb. 7 Details statie 14 (1955), statie 1 (1958), statie 8 (1962), OLV Troosteres der Bedrukten Tienray, foto's: auteur.

Waar kunnen we expressiviteit beter aan 'meten' dan aan het gelaat van Christus in Zijn kruisweg? In vergelijking met het vooroorlogse werk, afbeelding 4, zijn de gezichten in Tienray, afbeelding 7, in ieder geval tekenachtiger en scherper van lijn. Bij een aantal figuren volstaat een aanduiding van gezichtskenmerken. Bij Christus zien we een krachtiger uitwerking en al is de uitdrukking op het werk uit 1955 ontdaan van zichtbare smart, de zware contour en de nadrukkelijke frons drukken de sereniteit uit van het moment. De statie uit 1958 laat het lijden 'voelbaar' zien, versterkt door de zwarte massieve doornenkroon, de diepe rimpels en de baardgroei, de verbeten trek, de zware contouren en het druipende bloed. De expressie van Eyck lijkt hier op zijn hoogtepunt te zijn, vergelijkbaar met beroemde voorbeelden als van Matthias Grünewald (1470-1528), Emil Nolde (1867-1956) en Albert Servaes (1883-1966). De statie uit 1962 is meer uitgewerkt door de naturalistische weergave van de 'stekelige' doornenkroon, het verwonderde gelaat van Christus met open ogen en fronsende wenkbrauwen en de minder geprononceerde bloed- of zweetdruppels op Zijn gezicht. De uitdrukking is meer tekenachtig en vertellend dan expressief en dat zien we ook bij andere kruiswegen uit die latere periode, zoals de kruisweg te Genk uit 1961 en de kruisweg van de Stephanuskerk te Moerdijk uit 1964.¹⁸ We mogen voorzichtig concluderen dat de staties uit 1958 tot de meer expressieve in zijn oeuvre horen en dat de ingezette vernieuwing niet verder doorzet. Is Eyck vervolgens weer wat meer op de automatische piloot gaan werken? "Er is door hem geen enkele moeite gedaan om zichzelf te vernieuwen; het is een geheel traditionele Eyckse kruisweg", wordt er over de Genkse kruisweg uit 1961 geoordeeld.¹⁹

De waardering voor de kruisweg

Over de waardering van de kruisweg in Tienray zijn helaas geen dagbladrecensies gevonden. We moeten het doen met twee kruiswegen van Eyck uit het jaar 1958 die wèl uitgebreid besproken zijn in de media: de kruiswegen in de Franciscuskerk van Reijmerstok (op doek) en de Sint Josephkerk van Heerlerbaan (opaline).²⁰

Deze worden positief gewaardeerd door de krachtige en levendige indruk die zij op de beschouwer maken, nog versterkt door de expressiviteit van de figuren en het kleurgebruik. De afbeeldingen laten een lijdende Christus zien met een bezielende en sterk aangrijpende smart. Eyck slaagt er steeds weer in om het lijdensverhaal in een vertelling met dramatische spanning weer te geven, als een soort strip met Maria en Christus als 'helden' en verder weinig toevoeging van nodeloze figuren. De expressie in de kruisiging wordt vergeleken met het realistisch expressionisme van Grünewald en Servaes. Het toont Eyck als een kunstenaar die zichzelf is blijven vernieuwen. Met verbazing wordt geconstateerd dat Eyck in zo'n enorm tempo toch zo'n 'schoon werk' af kan leveren. Een enkele keer vraagt men zich af of deze vaart en bravoure niet nadelig werken op de kwaliteit van het werk. De opdrachtgevers zijn enthousiast en de gelovigen voelen zich zonder twijfel aangesproken. Iedereen tevreden: een kruisweg van Eyck zal nooit enige aanstoot geven. Een conclusie die ook van toepassing is op de fraaie kruisweg in Tienray.

Eindnoten

- ¹ Getuigenis op www.tienray75jaarbevrijd.nl/tienray/
- ² H.A.J. van Rens .(2013). De vervolging van joden en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse provincie Limburg. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 208 op [1TitelpaginaProefschrift.docx \(uva.nl\)](#)
- ³ Citaat op www.kerkgebouwen-in-limburg.nl/kerken/tienray/ol-vrouw-troosteres-der-bedrukten
- ⁴ L. Moonen op www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/756
- ⁵ (27 augustus 1955). Peel en Maas.
- ⁶ <https://mooitienray.nl/?s=charles+eijck&submit=Zoeken>
- ⁷ (9 oktober 1954). Als tegelschilder ... Charles Eyck keerde terug naar “t groët febrik”. Dagblad voor Noord-Limburg.
- ⁸ (30 mei 1958). Nieuwe kruisweg-staties van Charles Eyck. De Volkskrant.
- ⁹ A. de Leeuw. (1997). Eyck over Eyck: (auto)biografische notities. In: Charles Eyck. Kunstenaar tussen vernieuwing en traditie. Maastricht: Stichting Historische Reeks, 66-73.
- ¹⁰ P. Haimon. (24 november 1961). Charles Eyck schilderde kruisweg in Genk, België. Limburgsch Dagblad.
- ¹¹ Citaat Eyck (30 mei 1958). De Volkskrant.
- ¹² R. Stapper-Vollebergh, J. Pouls. (1997). Charles Eyck: schilder van Biblia Pauperum. In: Charles Eyck. Kunstenaar tussen vernieuwing en traditie. Maastricht: Stichting Historische Reeks, 130. De Beuroener Kunstschule was in 1868 opgericht om een nieuwe kerkelijke kunst te bevorderen, die zich aansloot bij de oudere vormspraak en in een zeer gebonden compositie.
- ¹³ B. Hellenberg-Hubar. (2013). De genade van de steiger. Monumentale kerkelijke schilderkunst in het interbellum. Zutphen: Walburg Pers, 473.
- ¹⁴ Pouls, 2002, 286.
- ¹⁵ R. Stapper-Vollebergh, J. Pouls, 1997, 125.
- ¹⁶ Pouls, 2002, 286.
- ¹⁷ Citaat Eyck in: P. Haimon. (20 maart 1958). Reijmerstock kreeg kruisweg van Charles Eyck. Limburgsch Dagblad.
- ¹⁸ Deze kruisweg bevindt zich sinds 2017 in de Jozef Arbeiderkerk te Meerssen.
- ¹⁹ P. Haimon, 1961.
- ²⁰ Diverse artikelen in de regionale en landelijke dagbladen: (20 maart 1958) Limburgsch Dagblad. (10 april 1958) De Tijd. (30 mei 1958). De Volkskrant. (15 juli 1958). Limburgsch Dagblad. (18 juli 1958). De Nieuwe Limburger. (26 juli 1958) De Tijd.